

HUDBA A VIRTUÁLNÍ PROSTOR V DOBĚ KORONAVIROVÉ

Milan Tesař

Jedním z hudebníků, kteří měli v létě 2020 vystoupit na Folkových prázdninách v Náměšti nad Oslavou, byl britský písničkář Sam Lee, ze svých minulých návštěv náměšťskému publiku důvěrně známý. Muzikant, který byl se svým novým albem *Old Wow* po dva měsíce (duben a květen 2020) na vrcholu prestižní hitparády World Music Charts Europe,¹ na Vysočinu nepřišel. Festival ve své tradiční podobě neproběhl, zrušeny byly koncerty a turné hudebníků po celém světě. Málokrterý obor lidské činnosti koronavirová krize v roce 2020 ochromila tak jako živou kulturu. V rozhovoru, který vedl s autorem příspěvku na dálku přes internet, Sam Lee řekl: *„Připravám nového alba jsem věnoval tři a půl roku. Přitom téměř všechny koncerty, které jsem měl naplánované po vydání, byly zrušeny. Bylo to, jako kdyby se vinař čtyři roky staral o vinici, a pak mu ji někdo kompletně zničil. Bylo mi to samozřejmě velmi líto, navíc jsem přišel o spoustu peněz. Ale nějak jsem tyto emoce překonal, neboť jsem si uvědomil, že to, co prožívám já, zdaleka není tak tragické jako ztráty mnoha jiných lidí. Navíc jsem mohl pozorovat, jak se svět kolem nás mění přesně tím směrem, po jakém jsem dlouhá léta volal v rámci své kampaně za udržitelný rozvoj. Takže vidím šanci, že se svět v něčem promění k lepšímu, což je důležitější než moje drobná umělecká oběť. Současná krize mě tedy sice hluboce postihla, ale zároveň se z ní pokouším vyjít co nejlépe. Více než o sebe mám starost o hudební komunitu jako celek.“²*

1. Hitparádu World Music Charts Europe od jara 1991 každý měsíc sestavují specializovaní hudební publicisté z evropských rádií. V současné době (říjen 2020) má porota 41 členů z 24 zemí, Českou republiku zastupují Petr Dorůžka (ČRo Vltava) a Milan Tesař (Radio Proglas).
2. Rozhovor pro Radio Proglas, premiéra 11. 5. 2020 ve 22.00. Audio dostupné z: <<https://www.proglas.cz/program/detail-poradu/2020-05-11-22-00-00/>>.

Rok 2020 vygeneroval po celém světě tisíce podobných příběhů. Tvůrci, kteří investovali do natočení nových alb, je neměli možnost fanouškům živě představit. Speciálně naplánovaná turné, často související s osobními či jinými výročími, neproběhla. Izraelský kontrabasista Avihai Cohen, který v roce 2020 slavil 50. narozeniny, například plánoval turné *50–50–50*, během kterého měl navštívit padesát měst v padesáti různých zemích. Několik málo koncertů sice proběhlo, ale turné jako neopakovatelný koncept vzalo za své. Na jižní Moravě usazený jazzový trumpetista Lukáš Oravec zase musel oželet dlouho domlouvané turné po Mexiku a Guatemale.³

Ovšem nešlo pouze o živá vystoupení. Kapely v době izolace nemohly často ani zkoušet ve standardním režimu. Slovenská skupina Tolstoys byla v době jarního uzavření hranic rozdělena mezi Českem a Slovenskem a svou novou píseň *Tempo* natáčela na dálku. Podobně v izolaci svých domovů pracovali na svém novém společném albu slovenský kytarista David Kollar a norský trumpetista Arve Henriksen.⁴ Album dostalo příznačný název *Unexpected Isolation* a tematická jména mají i jednotlivé skladby – *In the Time of Plague*, *Social Breathing*, *Bacteria vs Virus* nebo *Life vs Death*.

Koronavirová krize tedy dostala hudebníky po celé planetě do zvláštní situace. Zatímco pro mnohé běžný, prakticky každodenně užívaný prostor v podobě koncertních sálů, klubů nebo zkušeben jakoby na předem neurčený čas přestal existovat, okamžitě se vynořily nové „prostorové“ možnosti: 1. hudebníci začali více než dříve žít ve svém domácím prostředí, objevovali akustické možnosti obývacích pokojů, kuchyní a koupelen a 2. nořili se čím dál hlouběji do virtuálního prostoru, který začali využívat jak ke komunikaci mezi sebou, tak k „náhradnímu“ spojení se svými fanoušky.

3. Lukáš Oravec o neuskutečněných plánech v době koronavirové krize hovoří v Rozhovoru měsíce pro stanici ČRo Jazz s premiérou 7. 8. 2020 ve 14.00 hod. Audio dostupné na: <<https://jazz.rozhlas.cz/rozhovor-mesice-lukas-oravec-predstavuje-novy-cesky-bigband-8267487>>.

4. David Kollar natočil v době izolace vedle alba *Unexpected Isolation* ještě další dvě dlouhohrající nahrávky. O všech hovoří v pořadu Radia Proglas *David Kollar a jeho tři alba z izolace*, premiéra 7. 9. 2020 v 19.15. Audio dostupné z: <<https://www.proglas.cz/program/detail-poradu/2020-09-07-19-15-00/>>.

Objevování obou těchto typů „prostorů“ spolu pochopitelně souviselo a vedlo k těmto cíli: nahradit ztracené či přerušené formy komunikace a vzájemného sdílení formami novými. V letech tak vznikla řada „koronavirových“ písní, často přímo na aktuální téma. Vlastně se u nás od sametové revoluce neobjevilo téma, které by v takové intenzitě rezonovalo písničkářskou scénou, jako právě izolace roku 2020. Jen namátkou: Pavel Helan v epidemii našel „nečekaně darované ticho“,⁵ Pavel Čadek zpíval o tom, že „všechno zlé je k něčemu dobré“ a že „není proč brečet“.⁶ René Matlášek vzdal hold prarodičům coby „dětským hrdinům“,⁷ písničkář s pseudonymem Láška chválil lékaře a lékárníky v písni „Dík, že vás máme“.⁸ Roušky a rozestupy si vzala na paškál Pavlína Jíšová v miniatuře *Nedají*. Jan Řepka se ve své písni ptal: „Vodkud jen se vzal ten vir?“⁹ Slovenský písničkář Edo Kléna si kladl: „Čo bude ďalej?“¹⁰ Ivo Cicvárek napsal píseň o rouškách, v níž se nevyskytuje slovo roušky – *Do tváří*.¹¹ Aleš Bojanovský z trampské skupiny FT Prim natočil v liduprázdných brněnských ulicích videoklip *Na rozcestí*.¹² A velmi silnou píseň o naději s názvem *Salutuj* nahrála v domácí izolaci skupina Živé kvety z Bratislavy.¹³

Nevznikaly však pouze tematické písně. Mnozí umělci prostě využili „ušetřeného“ času, kdy nemohli koncertovat, k tvorbě. Ve

5. Píseň *Nečekaně darované ticho*: <<https://www.youtube.com/watch?v=kX3AGGXev3A>>.
6. Píseň *Všechno zlé*: <https://www.youtube.com/watch?v=Xu1_sOhXx90>.
7. Píseň *Dětským hrdinům*: <<https://www.youtube.com/watch?v=RXgUcRfCsKQ>>.
8. Píseň *Dík, že vás máme*: <<https://www.youtube.com/watch?v=ZJBd1bWR1aY>>.
9. Píseň *Vodkud jen se vzal ten vir?* poprvé zazněla v Řepkově stejnojmenném, internetem přenášeném vystoupení („live stream #2“), odvysílaném 30. 3. 2020. Záznam dostupný z: <<https://www.youtube.com/watch?v=66e8oLbB7EE>>.
10. Píseň *Čo bude ďalej?*: <<https://www.youtube.com/watch?v=cFw-fsaHAZQ>>. Píseň měla na internetu premiéru 4. 5. 2020. V rozhovoru pro Radio Proglas natočeném v srpnu 2020 v Košicích Kléna vysvětloval, že po několika měsících se na vládní opatření v době koronavirové krize dívá kritičtěji a „dnes“ by píseň napsal jinak. Audio dostupné z: <<https://www.proglas.cz/program/detail-poradu/2020-10-01-19-15-00/>>.
11. Píseň *Do tváří*: <<https://www.youtube.com/watch?v=Wf45KLPjdRw>>.
12. Píseň *Na rozcestí*: <<https://www.youtube.com/watch?v=IU-IMwKtDgk>>.
13. Skupina Živé kvety píseň *Salutuj* zveřejnila na internetu 27. 5. 2020. Dostupné z: <<https://www.youtube.com/watch?v=uM60WFtyKqA>>. Na CD vyšla 4. 9. 2020 v rámci alba *Cesty, ktoré nevedú nikam (Rarity Vol. 1)*.

Spojeném království například vyšlo pozoruhodné album *Musicians for Musicians – Many Voices on a Theme of Isolation*, na kterém své „skladby z izolace“ nabízejí umělci různých žánrů od klasické hudby přes world music, folk a rock až po hudbu elektronickou.¹⁴ Polovina z výtěžku z prodeje alba přitom putuje na konto charitativní organizace *Help Musicians*, druhá polovina pak přímo zúčastněným umělcům. Svá samostatná, původně neplánovaná alba, natočila spousta dalších hudebníků: katalánská skupina La Sra. Tomasa se přihlásila s „koronavirovým“ EP *Houly Housy Sessions*, americký jazzový pianista Brad Mehldau se se zkušenostmi z doby pandemie vyrovnal na tematickém albu *Suite: April 2020*¹⁵ a izraelsko-americká soulová zpěvačka Miss Mikey May namísto plánovaných koncertů nahrála album *Play On*.¹⁶ Vznikaly však i jednotlivé skladby v naprosto jedinečném obsazení. Z českého prostředí lze zmínit projekt *#zpěvačkyspolu*, v jehož rámci patnáct především jazzových interpretek nazpívalo „společně“ – každá ze svého domácího prostředí – slavnou *Modlitbu pro Martu*.¹⁷ Nahrávání ve stylu „každý doma“ si vyzkoušel i brněnský big band Cotatcha Orchestra, kterému epidemie přerušila práci na dlouho plánovaném prvním albu: distančně členové orchestru natočili novou skladbu pianisty Martina Konvičky *A Very Old Lady Driving a Ferrari*.¹⁸

Určitým protipólem těchto nových alb i písní, z nichž mnohé budou mít trvalou hodnotu, byly hry a výzvy, které se v době pandemie šířily na sociálních sítích. V Česku byla populární například tzv. Výzva Městského divadla Brno. Spočívala v tom, že „hráč“ dostal přidělené písmeno a během 24 hodin měl nazpívat/nahrát a jako klip natočit

14. Album vyšlo 3. 7. 2020 a je v digitální podobě dostupné z: <<https://musiciansformusicians.bandcamp.com/album/many-voices-on-a-theme-of-isolation>>.

15. Autor projekt podrobně popisuje na své internetové stránce: <<https://www.bradmehldau.com/suite-april-2020>>.

16. Album vyšlo 18. 4. 2020. Digitálně je dostupné z: <<https://missmikeymay.bandcamp.com/album/play-on>>.

17. Vznik této verze *Modlitby pro Martu* iniciovala zpěvačka Petra Ernyeiová. Autorem nového aranžmá skladby je Štěpán Janousek. Píseň je dostupná z: <<https://www.youtube.com/watch?v=b88BmBVuzTM>>.

18. Video dostupné z: <<https://www.youtube.com/watch?v=P4MEwill6Us>>.

píseň, která na toto písmeno začíná. Někteří „soutěžící“ nabízeli své verze známých hitů, jiní se pokoušeli vytvořit vlastní písně.

Vedle toho, že ve virtuálním prostoru vznikaly a týmž virtuálním prostorem (především prostřednictvím Facebooku, YouTube a dalších sociálních médií) se šířily nové písně, nebo dokonce celá nová alba, snažili se umělci přímo komunikovat se svými fanoušky. Některým k tomu stačila krátká „setkání“: Písníčkář a spisovatel Jan Burian například vsadil na formu autorského čtení jednoho fejetonu denně a přečte si jednu svou písně každý den. Jiní se od jara pokoušeli komunikovat s publikem prostřednictvím celých on-line koncertů ze svých obývacích pokojů, zkušeben i prázdných klubů a sálů. Písníčkář Jan Řepka například v době jarní i podzimní izolace chystal pro své fanoušky tematické koncerty, které propagoval na sociálních sítích, nechával publikum hovořit do dramaturgie, zval si do nich hosty. Izraelská zpěvačka a hudebnice Noam Vazana využila izolace k organizování několika on-line koncertů zdarma, na něž později navázala virtuálními vystoupeními za „vstupné“. Někteří interpreti nabízeli svým fanouškům nevšední obsah: Skupina Mňága a Žďorp během izolace formou on-line koncertů přehrávala jednotlivá svá starší alba, písničkářka Lucie Redlová připravila koncerty z písní svých oblíbených skupin Buty a Beatles.

Do virtuálního prostoru se v roce 2020 nepresouvaly pouze koncerty a tvorba písní a alb, ale také celé festivaly a hudební konference. Ve verzi on-line proběhly jak Mezinárodní folklorní festival Strážnice nebo Chodské slavnosti,¹⁹ tak například světový hudební veletrh WOMEX.²⁰ Zatímco internetem přenášené vystoupení folklorních

19. V rámci internetového vysílání Chodských slavností se v programu, vysílaném na www.chodskeslavnosti.cz, postupně představily mj. soubory: Rodinná skupina sester Kuželkových, Mužský pěvecký sbor Haltravan z Klenčí pod Čerchovem, Chodský soubor Mrákov, Konrádyho dudácká muzika, Národopisný soubor Postřekov a Domažlická dudácká muzika.

20. WOMEX – Worldwide Music Expo – je největším světovým setkáním odborné veřejnosti v oblasti world music a příbuzných hudebních žánrů. Centrálu má sice v Berlíně, ale každý rok probíhá v jiném evropském městě. V roce 2020 se měl konat v Budapešti, ale poté, co maďarská vláda na podzim uzavřela hranice, ohlásili pořadatelé změnu konceptu na plnou virtuální verzi programu. V on-line prostoru tedy probíhaly přenášky, setkání i koncerty.

souborů z Domažlicka mohli zájemci sledovat zcela zdarma, ke konferencím a showcaseovým koncertům²¹ WOMEXu měli přístup pouze registrovaní účastníci za poplatek. Festival Hradecký slunovrat (jehož červnová část se nakonec mohla konat, na rozdíl od plánované druhé říjnové části) připravil na jaře pro své příznivce sérii on-line šířených diskusí s odborníky na nejrůznější témata: od hudby přes literaturu až po politiku či náboženství.²² Pouze ve virtuálním prostoru se uskutečnil v roce 2020 také festival Porta. Soutěžící poslali porotě svá videa a porota ve dvou kolech volila vítěze. Vyhlášení výsledků proběhlo on-line 24. 10. 2020.²³

Práce s internetem a konkrétně se sociálními médii byla přirozenou součástí života umělců i pořadatelů kulturních akcí již před rokem 2020. Rok koronavirové krize však přinesl výrazné zrychlení pronikání těchto nástrojů do života umělecké komunity i jejích fanoušků, osvojování nových technologií, hledání nových možností. Aplikace vhodné k pořádání video konferencí jako Zoom nebo GoogleMeet se staly podobně důležitou součástí života jednotlivce jako textový editor nebo kalendář. Hudebníci, kteří přišli o podstatnou část svých příjmů, museli také řešit otázku, zda je pro ně důležitější uchovat jakýkoli kontakt s publikem, dávat o sobě vědět zcela zdarma, a připravovat tak publikum na návrat „normálního“ stavu, anebo zda poskytovat exkluzivní obsah jako placený za tu cenu, že diváků/posluchačů bude výrazně méně. Některé formy distanční komunikace tak provázela například možnost poslat umělci na konto dobrovolný finanční příspěvek.

21. Jako showcase se označují většinou kratší koncerty určené pro odborné publikum – pořadatele festivalů, vydavatele, novináře apod. Jsou součástí festivalů nebo hudebních konferencí a jejich cílem je umělce pozvaným odborníkům představit a nabídnout je např. na jejich festival či jinou akci.
22. Mezi hosty těchto rozhovorů byli například politický komentátor Bohumil Pečinka, slamer Anatol Svahilec, novinářka Julie Urbišová, zpěvák Michal Prokop, onkolog Petr Štěpánek, předseda Asociace nanotechnologického průmyslu ČR Jiří Kůs, bývalý dramaturg festivalů Porta a Zahrada Michal Jupp Konečný, katolický kněz a ředitel Radia Proglas Martin Holík nebo novinářka Alexandra Alvarová. Rozhovory jsou dostupné z: <<https://www.youtube.com/c/Hradeck%C3%BDslunovrat1/videos>>.
23. Vítězkou ePorty se stala Kristína Dlouhá. Záznam vyhlášení je dostupný z: <<https://www.youtube.com/watch?v=r5V-m9RelhI>>.

Na otázku, do jaké míry se jedinečná zkušenost roku 2020 promítne do fungování kulturní scény v příštích letech, momentálně ještě nelze odpovědět. Tento příspěvek byl původně plánován jako shrnutí situace z doby epidemické izolace z jara 2020 a postupného uvolňování v létě, kdy například některé hudební akce mohly proběhnout. Letní rozvolnění však vystřídala nová podzimní izolace, která v době vzniku příspěvku stále trvá. Přitom někteří tvůrci ihned navázali na své jarní zkušenosti a obnovili setkávání s fanoušky ve virtuálním prostoru, jiní unaveni z mnohaměsíčních mimořádností vyčkávají – slovy výše uvedené písně Eda Kleny – „čo bude d'alej“. Na podzim 2020 se ruší další akce – v českém prostředí například mezinárodní festival Blues Alive (po několikáté kompletní změně dramaturgie pořadatelé plánovaný dvacátý pátý ročník zcela zrušili) nebo první ročník Central European Jazz Showcase v Brně (odložen na léto 2021). Pouze ve formátu on-line proběhla na konci října konference Nouvelle Prague. Na Slovensku se další ročník World Music Festivalu Bratislava, plánovaný původně na říjen, odsunul také do on-line prostoru internetu. Příběh nahrazování reálného prostoru pro setkávání hudebníků s publikem prostorem virtuálním tak dál pokračuje.

Dejme před závěrečným shrnutím slovo samotným umělcům.²⁴ Může koncert ve virtuálním prostoru vůbec nahradit setkání v reálném životě? Nebo je pouze zajímavým způsobem doplňuje?

Hudebník a výrobce kytar Jan Fic: *„Při živém koncertu čerpám energii z posluchačů a atmosféru z prostoru a situace, které následně přetavuju zpět do svého výkonu. To mi při streamu nebo hraní bez diváků obrovsky chybí. S kapelou se to ještě dá, energie kapely je často dost samonosná a dá se perfektně si to užít a vyburcovat se, ale protože většinou hraju sám, je to pro mě bez diváků dost těžké.“*

Václav Lebeda alias Voxel: *„Je to absolutně nesrovnatelné, ale obojí má něco do sebe. Živé hraní u mě vždy vítězí, občas to ale proložit online koncertem je pro fanoušky i pro mě určitě zpestření.“*

24. Následující citáty pocházejí z e-mailové komunikace autora příspěvku s jednotlivými hudebníky.

Viktor Ekrt ze skupiny Hm...: „Protože jsme online nehráli, odpověď úplně nevím. Ale tuším, že bychom se do kamer neuměli tvářit přirozeně a hrát se stejnou radostí. Když jsme někdy něco točili pro televizi, bez diváků, vždycky z toho čouhala ta umělost situace. Potřebujeme diváky, bez nich nám to nejde.“

Roman Hampacher, kytarista ze skupiny Jany Koubkové a písničkář: „Hrát bez lidí, to je jak rande přes telefon. Jednou, dvakrát to může být zajímavé zpestření, ale bez kontaktu s lidmi to není moc k životu.“

Šárka Adámková ze skupiny Sarah & The Adams: „Vše, co jde do záznamu, je pro mě trochu složitější. Živý koncert je kouzlo okamžiku, které vzniká pouze mezi přítomnými. Toto kouzlo je někdy těžké přenést do záznamu.“

Kytarista a ředitel JazzFestu Brno Vilém Spilka: „Bez diváků se člověk nevybičuje ani zdaleka k tomu, co by zahrál před nimi.“

Hudebník a producent Martin Kyšperský (mj. Květy): „Vino na baru, holky v letních šatech, pizza v šatně, tahání beden, život na benzínových pumpách, klábosení v autě. To vše musíte ozelet, a je vám to líto.“

Vladimír Mišík: „Myslím, že živé koncertování je základ oboustranného prožitku mezi muzikanty a diváky a podle mého vkusu žádné video to nemůže nahradit. Třeba divadelní představení v televizní bedně také nemá tu patřičnou atmosféru.“

Nina Marinová ze skupiny Nina Rosa: „Výhoda streamů, kterých jsem se zúčastnila, byl oproti živým hraním výborný zvuk na pódiu. V roli hudebníka jsem si live streamy užívala více než v roli diváka. Při hraní jsme byli většinou v nějakém fajn prostředí s ostatními muzikanty, zatímco jako divák jsem byla doma a k tomu sama – komplexní zážitek, kterým mám z návštěvy koncertu, mi chyběl. Ale detailní záběry na muzikanty, které stream umožňuje, jsem si užívala.“

Marc Daunis z katalánské skupiny Els Berros de la Cort: „Byl to pro nás čas pro zklidnění a pro načerpání nových sil. Je jasné, že v takové době se fungování kapely a vztahy v ní mění. Dokázali jsme se ale rychle přizpůsobit – virtuální setkávání a vzájemné sdílení souborů byl intenzivnější než kdy předtím. Ale chybělo nám to

nejdůležitější – přímý kontakt s přáteli a se zvukem jejich nástrojů, šálky čaje během zkoušek...“

Třebaže se tedy prakticky všichni hudebníci shodnou, že streamovaný koncert skutečné setkání s živým publikem nenahradí, ve skutečnosti nejde o úplně novou podobu komunikace mezi interpretem a posluchačem/divákem. Jde v podstatě o demokratizovanou formu televizního nebo rozhlasového přenosu. Rozhlasové vysílání na svém počátku stálo především na živém hraní hudebníků ve studiu a některé stanice (u nás Český rozhlas, Radio Proglas) i dnes koncerty ze svých studií nabízejí. U on-line streamů na YouTube nebo sociálních sítích není přítomen žádný profesionální dramaturg, který by určoval, kdo má právo obsadit drahocenný vysílací čas. Každý umělec či každá kapela se mohou z vlastní iniciativy zúčastnit pomyslného boje o posluchače. Boje, v němž zpěváci a kapely konkurují například youtuberům, kteří tento prostor ovládli před nimi a kteří jsou dnes nekorunovanými mediálními králi mladé generace. A i když jsou možnosti prezentace na internetu prakticky bezbřehé, každý posluchač však má jen dvě uši a 24 hodin denně.

Hudebníci se v době koronavirové krize pochopitelně těší na návrat do „starých kolejí“, když se budou se svými fanoušky opět setkávat tváří v tvář. Řada z nich si však na pódia a do reálného prostoru ponese nové dovednosti, vyšší počítačovou gramotnost a umění orientovat se i v prostoru virtuálním. A to se jistě bude hodit v jakékoli době.

Music and Virtual Space in the Period of Coronavirus

During the global epidemic of coronavirus, musicians of the whole world have faced new situations. Concerts and festivals have been cancelled, and musicians, instead of face-to-face communication with their fans, have had to search for new ways to reach their audiences. As a result, there have been many streamed concerts, especially on social nets on the internet: they take place in rehearsal rooms, empty clubs, and even in living rooms. Singer-songwriters and other artists have composed many songs on the topic of the epidemic. Distant cooperation has spread, uniting musicians working on single tracks and whole albums who are many kilometres apart. Due to isolation, many interesting recordings have emerged. The majority of musicians prefer to communicate with their audiences in real space; nevertheless, the need to capture attention even in the virtual space has accommodated them with new skills that can be advantageous even when the epidemic is over.

Key words: Internet; on-line space and coronavirus crisis; music streaming; social isolation and music business; social nets and music.